

DĚJINY A DĚJEPISECTVÍ JAKO KULTURNÍ FENOMENY

Autoři dokumentu Charty 77 Právo na dějiny

---

1. Proč byl dokument Charty 77 Právo na dějiny napsán.

Každá epocha si vytváří, ať chce či nechce, svůj obraz minulosti, svůj obraz klíčových událostí našich národních dějin. I když stále ještě žijeme v totalitní periodě těchto dějin, domníváme se, že již dávno nadešel čas, aby obraz, jež o naší minulosti šířila a šíří marxistická historiografie, byl postupně nahrazen novou interpretací, novými přístupy a pohledy. Byli jsme proto vděční mluvčím Charty za poskytnutou příležitost zahájit diskusi o vztahu naší společnosti k dějinám, o naléhavé potřebě tento vztah znovu promyslet z hlediska současnosti a hlavně budoucnosti naší kultury. Dokument vypracovalo v základní podobě několik historiků mladší generace, o jejichž totožnosti není vhodné psát, jelikož se o ni nezajímá jen dr. Kohout.

Diskuse byla v jistém smyslu vskutku zahájena. Během minulého roku se ozvala řada kritických hlasů, vyšlo několik textů rozdílné úrovně, majících přesto převážně společný cantus firmus, totiž odmítnutí dokumentu vůbec. I když nelze zapírat, že pro některé výhrady poskytl záminku dokument sám, zdá se nám, že většina kritických hlasů zůstala v zajetí základního nepochopení hlasu po "právu na dějiny". Přesto bychom pravděpodobně nechali kritiku bez odpovědi a dále čekali, až někdo začne opravdovou polemiku, totiž polemiku v intencích hlavních myšlenek dokumentu, nebýt vystoupení dr. Mezníka.

O co vlastně v dokumentu šlo? Především a hlavně to měl být hlas po "právu na dějiny", které je více či méně upíráno celému národu. Pokud vznikl dojem, že se tu volá pouze po právu našich katolíků na dějiny, pak to byl dojem opodstatněný jen z malé části. Jsou-li naši socialisté spokojeni s tím, jak se dnes líčí historie socialistického hnutí a socialistických idejí u nás, pak nechť prominou. Pokud jsou evangelíci srozuměni s tím, jak se dnes zachází s křesťanstvím ve všech jeho významech, pak nechť také prominou. Jestliže však někteří z nich odmítli dokument hlav-

ně proto, že je v něm zmínka o sv. Janu Nepomuckém, pak nemáme slov.

Dokument měl být upozorněním, že tu jde o velmi vážné věci obecného významu, které by neměl nikdo podceňovat: o historickou zkušenost a historické vědomí národa. Měl být varováním, že pokud budou tyto duchovní útvary likvidovány, nemá již tento národ žádnou vlastní kulturní budoucnost. Za druhé měl dokument být "kusou zprávou" o současném stavu československé historiografie, o němž soudíme, že je špatný a změn velmi potřebný. Nechtěl být a také ani nebyl analýzou vývoje československé historiografie po r. 1948. Že někteří kritikové, bez ohledu na tento fakt, hbitě přistoupili k obhajobě onoho vývoje a široce se rozepsali o jeho tehdejší trendu ve smyslu trendu vzestupného, právě to ukázalo, že ani kritický hlas dokumentu některé významné momenty neblahé situace našeho dějepiscectví nedocenil, vzdor své programové a vyzývavé kritičnosti. Dokument dále nechtěl být, a nic takového ani nepředstíral, důkladnou, komplexní analýzou současného stavu československé oficiální historiografie. Jak diskuse ukázala, měl však takovou analýzou být, analýzou hlubokou a širokou. Pak by však, podle našeho názoru, musel být analýzou mnohem méně ohleduplnou. Neboť situace je vážnější, než jak jsme naznačili. A za třetí, opakujeme, dokument měl být výzvou k diskusi, diskusi o takových problémech naší existence, o nichž sice nemůže vládnout nějaký obecný souhlas či jednotný názor, o nichž by se však mělo - a nejen na půdě Charty - diskutovat. Již z tohoto důvodu neměl dokument pozitivistický charakter a nemohl se vyhnout polemickým a hodnotícím pasážím.

V rozhovoru s jedním z autorů kdosi označil dokument za sektářský. Hám se naopak jeví způsob reakce některých lidí jako silně ovládaný konfesijními averzemi. Zřejmě jsme se dotkli jistých neuralgických míst. Tak například dokument samozřejmě - nikoli však explicitně - vycházel z toho, že rozvrat historického vědomí a historické zkušenosti se u nás naplno rozvinul poté, co komunisté přišli k moci. Naproti tomu pro některé lidi začíná ten hlavní úpadek teprve po r. 1968. Takže se některé diskusní příspěvky zaměřily na spor o hodnotu marxistické poválečné historiografie a na hodnocení práce oficiálních historiků a dokumentu

byl vytýkán úplný negativismus. Takový přístup pokládáme za nevídané zúžení tématu, za nepochopení vlastního problému. Lze se přít o oficiální špičku historiků, která ostatně v celkové obci československých historiků nepředstavuje ani 10%. A rovněž bychom mohli diskutovat i o historických spisech historiků samizdatových. Ale také v tomto případě jde o procentuálně malou skupinu našich historiků. Za tím vším je početná obec pracovníků na poli historiografie, vlastní jádro našeho dějepiscectví. A hovořit o krizi naší historiografie znamená hovořit především o tomto jádru, o jejich nesnázích, překážkách a podmínkách pro práci. Ale platí to nejen o historících, nýbrž např. o četných redaktorech, v novinách, časopisech, nakladatelství atd. atd., neboť ti všichni, každý svým dílem, vytvářejí naše historické vědomí. S mnoha jsme diskutovali o našem právu na dějiny a o situaci v naší historiografii, a také jejich názorům jsme dali slovo v textu dokumentu, i když je pochopitelné, že by nestačila ani celá kniha, aby byly popsány všechny malicherné a nesmyslné, ubohé a hloupé překážky, které musí denně překonávat, jestliže chtějí na poli historiografie vykonat něco dobrého. Je to zkrátka moře bláta, ve kterém se musí brodit a právě na toto moře chtěl dokument ukázat. Protože ono plodí beznaděj, zoufalství a nezájem o smysl vědního oboru, či obecně, o vztah našich občanů k minulosti. Jedině v tomto smyslu lze správně porozumět větě dokumentu o "zájmu na skutečném rozvoji vědního oboru". Tato moře bláta ovšem nevzniklo přes noc, ze dne na den, nebylo přineseno, dejme tomu, na světských tancích v r. 1968. Jeho první velké louže u nás vytvořili historikové, jako byli např. F. Graus nebo J. Macek. Stručně řečeno, zdá se nám, že právě způsob, jakým byl dokument některými lidmi odmítnut, dává mu plně za pravdu. Ukázalo se, že textů jako byl dokument by mělo být mnohem víc, ovšemže textů formulovaných přesněji a pečlivěji, nicméně psaných se stejným polemickým zápalem. Neboť i přecitlivělost k polemice patří ke krizi našich společenských věd.

Až na řídké výjimky připomínky k dokumentu jasně vyznačily, v čem se autoři dokumentu liší od svých kritiků. Minulost pro nás totiž není skutečností, kterou je možné a nutné plně rekonstruovat jako nějaký předmět vědeckého objektivního poznání. Aplikace metod a postupů přírodovědeckého poznání na lidské dějiny je chybná a dochází při ní k nesmírné deformaci všech noetických a hod-

notových vazeb. Pro nás jsou dějiny rozhovorem, dialogem s lidmi minulých epoch, se svědectvími, které nám předali ve formě textů, zpráv a událostech, které prožívali a různě vykládali, vždy z hlediska své konkrétní sepnutosti se svou dobou. Také rozhovor, který vede dnešní historik, by měl být výrazem jeho samého, jeho vztáženosti ke světu či spoutanosti světem, jenž ho obklopuje, a nikoli nějakých abstraktních ideologických apriorismů. Historik by si nikdy neměl osobovat větší blízkost "pravdě" než ji měl například ten, kdo psal dějiny či o dějinách třeba v 18. století. Historik by měl vycházet z akceptace zcela nezbytné subjektivity historického poznání, subjektivity, které se nelze zbavit, kterou je spíše třeba vědomě kultivovat z hlediska humanistických ideálů evropské kultury. Dnešní obraz určitých historických fenoménů může být obsažnější, hlubší, snad i pronikavější, nikdy však pravdivější. I my, stejně jako historikové pracující v minulých epochách, konstruujeme obraz doby na základě vlastních zájmů, pouze s tím rozdílem, že máme větší metodologický aparát /i ten je ovšem broušen hlediskem našich zájmů/ a větší možnosti poznání souvislostí díky časovému odstupu. Právě skutečnosti jsou podle našeho názoru vždy skutečností polemické, něčím, co zůstává stále v médiu řeči, v rozhovoru. Z tohoto hlediska se pak díváme i na otázku vědecké poctivosti.

Právo na dějiny v nejširším slova smyslu si tedy představujeme jako právo dnešních lidí vést rozhovor s minulostí z hlediska jejich zájmů, vést jej na základě pravdivých informací či faktů a z hlediska dnešní společenské situace. Nelze popřít, že od r. 1948, kdy u nás zvítězila "pravda" marxistické historiografie, se nazírání našeho národa na dějiny podstatně proměnilo. V dějinách se dnes hledají jiné hodnoty než třeba důkazy vítězného třídního boje. Generace r. 1968, čili roku, který jistě proměnil hodnotový pohled dnešní mládeže na naše a světové dějiny, má k historiografii hodně odlišný postoj, očekává odpovědi na svoje otázky, na otázky formulované vlastními generačními zkušenostmi. Stojí za zamyšlení, co může třeba této generaci říkat omílaná téze o vítězném socialismu či o socialismu s lidskou tváří. Stejně tak nevidíme důvody, proč by třeba tato generace

měla pokládat oficiálně uznané a proklamované tzv. pokrokové doby našich národních dějin za pokrokové ze svého hlediska, v rámci svých hodnot. Ustavičně upírané právo na dějiny může pak snadno zvláště u mladé generace vést k historickému nihilismu, pesimismu, ale i cynismu. Nám pak nezbyvá nic jiného, než pokládat přímo za zločin, jestliže někteří dnešní historikové, bez ohledu na v žnou celospolečenskou situaci, dále slepě slouží falešným a krvelačným bohům totiž tzv. objektivním zákonům historického vývoje.

V dokumentu jsme se měli více věnovat všemu tomu, co brání dnešním lidem svobodně hovořit s minulostí. Měli jsme se věnovat výuce na školách všech stupňů, literatuře, umění, masovým sdělovacím prostředkům atd. Vždyť je toho tolik, co činí dnešní režim, aby nás vytrhl ze všech aktuálně prožívaných vazeb, z problémů a otázek našeho žitého světa a vtáhl nás do jakéhosi světa pseudovědy, pseudoprobémů, šálivých odhalení a poznatků. Téměř všude se ukazuje neblahé ideologické působení, všude je vidět hluboké hranice mezi akceptovanými, tzv. pokrokovými jevy a tradicemi, a opomíjenými nebo přímo zamlčovanými jevy tzv. reakčními.

Někdo by mohl namítnout: tvrdíte, že se u nás minulost zpracovává převážně ideologicky, aprioristicky, podle kritérií, vzatých z politicko-ideového arzenálu současného režimu; domníváte se oproti tomu, že vaše pojetí nezbytné subjektivitě dějepiscectví je prosté všech determinant, všech vazeb? Odpověděli bychom asi takto: historikova práce podléhá mnoha tlakům a tyto tlaky jsou v našem pojetí rozmanitější a větší než ty, jaké doléhají na historika tvářícího se jako exaktní vědec, ačkoliv ve skutečnosti minulost restituuje podle šablon ideologické doktríny. Proces výběru historických faktů není pak totožný. Historik věřící na zákonitý vývoj vlastně zcela logicky musí abstrahovat od živých problémů společenství, ve kterém žije, a ideologický svět, jemuž se oddává, ho zbavuje mnohé tíhy. Nemusí psát problémové dějiny, tím méně nutit čtenáře k aktivní myšlenkové účasti. Může, nebo snad dokonce jen smí, popisovat pouze sled historických událostí, popisovat je, nikoliv bít do souvztažnosti k dějinné situaci člověka

a společnosti. Klasifikační tabulkou je marxismus, čili ono zvláštní sterilní spojení ideologických a pozitivistických přístupů.

Aby nám bylo správně porozuměno, nelze žádat, aby dějepisectví bylo projekcí vlastních starostí a krizí do minulosti. Pak by minulost neměla žádný vlastní smysl, jen snad jako ilustrace či dokonce alibi ve smyslu: pohleďte, tak odporní byli lidé vždy, jak nám historii ukazuje třeba spisovatel Jiří Šotola. Na druhé straně minulost, obrazně řečeno, nepatří jen minulosti, a dělat historickou práci znamená tvořit něco užitečného, snažit se o poznání, které naše společnost může využít, které ji obohatí a učiní ji zodpovědnější a citlivější k přítomnosti a jejím problémům. Vlastní morální hodnota historiografie pak tkví v ní samé, v jejích metodách, v přísném používání historické soudnosti při setkání s jakýmkoliv společenskými jevy. Historiografie by měla být - podle našeho soudu - školou občanství, měla by vyvazovat a osvobozovat dnešní lidi z pout ideologií.

V dokumentu jsme se zabývali stavem současné československé historiografie nikoliv proto, že jsme chtěli podat podrobnou analýzu, nýbrž výhradně z toho důvodu, abychom naši veřejnost upozornili, a sami sobě připoměli, že se zvolna a postupně, leč jistě, vytratil jeden z jejích nejpodstatnějších významů. Dějepisectví vždy bylo v evropské kultuře, a také v dějinách této země, tím místem, kde si společnost vytvářela určitý obraz o sobě samé a tak dospívala k určitému kulturnímu sebeuvědomění, aby z hlubšího vědomí minulosti čerpala hlubší vědomí přítomnosti a budoucnosti. Jestliže platí, že veškerá evropská kultura byla vždy historická, platí to ještě pro nás? Jsme ještě součástí Evropy, nebo jsme se již vzdali a budeme jen a jen čekat, až říše, jejíž součástí jsme se stali, sama zanikne?

2. Odpověď dr. Mezníkovi

Jestliže nyní přistupujeme k polemice s dr. Mezníkem, prohlásujeme hned zpočátku, že nám podobný způsob polemiky nevyhovuje a byli bychom mnohem raději, kdyby se odehrávala

na kvalitativně jiné rovině. Opakujeme, že podle našeho názoru dr. Mezník intence dokumentu nepochopil nebo pochopit nechtěl. Nicméně povaha jeho argumentů proti našemu textu je takového rázu, že odpovědět musíme, ačkoliv neskrýváme obavy, že čtenáři právem mohou podobný způsob polemiky považovat za neplodné handrkování. Mezník naše charakteristiky označuje buď za nepřesné nebo nepravdivé, přičemž jako protiargumenty uvádí většinou názvy určitých historických prací, které u nás vyšly, nebo jména badatelů, kteří se tou či onou problematikou zabývali. I když jsme nikdy netvrdili, že u nás občas nevyjde dobrá historická kniha, nebo že u nás neexistují badatelé, kteří nemají v popisu práce - pokud jsou zaměstnáni v institucích - důležitá historická témata, musíme se u tohoto způsobu Mezníkovy argumentace pozastavit. Připadá nám za prvé, jakoby někdo odpověděl na kritiku československého zdravotnictví tím, že uvede počty úspěšných operací, jména lékařů neporušujících Hippokratovu přísahu atd. Jakoby nekvetlo úplatkářství, jakoby byl dostatek nemocničních míst, jakoby bylo dost léků... Za druhé sám fakt, že vyjde nějaká solidní práce mívá své pozoruhodné pozadí a zvláštní souvislosti. Mělo by se totiž uvážit, za jakou cenu kniha vyšla, jaký přímo gigantický boj musely svést desítky lidí, autorem počínaje, přes lektory, redaktory, kolik dní a měsíců bylo třeba nenávratně ztratit v nedůstojném zápase se státní a stranickou vrchností, ale i s "dobře zapsanými" historiky. Není pak divu, že mnozí historici na svoji práci pozvolna rezignují. Argument publikace dobré práce má tedy i svou druhou stranu: z hlediska autorů může být dokladem nenormálnosti poměrů, krizovosti celé situace. Zdá se nám opravdu pochybné odmítnout výzvu k dialogu poukazem na to, že marxistické dějepiscectví mnohá dokázalo, že tu a tam vyprodukovalo dobrou práci. Má to znamenat, že má široká historická obec trpělivě čekat, až nějaký liberálnější komunista milostivě povolí nějaký ten časopis nebo nějakému šťastlivci trochu nekonformní knížku?

Na argument publikace dobré knihy se můžeme po dívat ještě jinak. Taková kniha totiž bývá velice často výkřikem ve tmě a do tmy. Čtenář zavalený mnohatisícovými náklady neuvěřitelných parodií na historickou práci, bývá zmaten, nemůže si dobrou knihu zařadit, nemá ji s čím konfrontovat, nemůže si

přečíst ani žádnou kvalifikovanou recenzi. A co se týká oněch parodií: je nasmadné zvážít všechny škody na historickém vědomí našeho národa, napáchané tzv. literaturou faktu, např. M. Ivanovem, mužem, který neušetril snad jediné období našich národních dějin. To, že takový Ivanov si může dovolit beztrestně vydat prakticky cokoliv, umožňuje samozřejmě právě ta okolnost, že neexistuje časopis typu Dějiny a současnost. A tak širokým zájemcům o dějiny nezbyvá než žasnout nad senzačním odhalením ve znojenské rotundě, které učinil pan Zástěra atd.

Je opravdu třeba položit si otázku, jaký asi mají vliv i ty nejlepší a nejkvalitnější knihy o minulosti na historické vědomí národa. Historie by měla učit smyslu pro komplexitu skutečnosti, měla by naše myšlení vést od jednoduchých kauzalit k postihování složitých vzájemných vztahů a souvislostí. Namísto toho většina dnešních historických prací záměrně opomíjí širší duchovní a politické souvislosti tématu a spokojuje se s rozpracováním starých, již schválených závěrů. Stačí nahlédnout do nedávno vydané knihy Jiřího Kejře, Husité, která se sympatickou snahou po objektivitě představuje alespoň rámcově úroveň naší dnešní husitologie. Autor je natolik pocitový, že sám konstatuje, že se "snad přibližujeme k novému syntetickému pojetí husitství", nebo že "pohled na husitství zvenčí, ze zorného úhlu evropských dějin, je zatím nenaplněným postulátem pro badatele i poučeného zájemce". V knize se vskutku o širších duchovních či politických souvislostech husitství mnoho nedovíme, i když by snad právě tyto analýzy mohly napomoci odideologizování celého tématu. Všimněme si v těchto souvislostech třeba kapitoly Nová kultura. Je opravdu pro dnešní generace dosti důvodů k tomu, aby se z husitství rozvíjely naše pokrokové tradice? Celý výklad husitské kultury ukazuje absenci filosofického, či přinejmenším hlouběji koncepčního pohledu na dějiny. Kejř sám zůstává u konstatování, že "záleží jen na tom, zda je schopna promluvit k dnešku a zda je dnešek schopen důstojně navázat na její tradice". Ovšemže, právě na tom záleží, právě to je třeba analyzovat, ale k tomu už se autor nedostane. To už není jeho věcí. A v této souvislosti budiž nám dovolena poznámka: zdá se nám

totiž, že jedním z důvodů Mezníkova nepochopení dokumentu je právě skleníková nemoc husitologa, dívajícího se spatra na tzv. Zeitgeschichte.

Podíváme-li se konkrétně na Mezníkovy výtky, je třeba připustit, že některé formulační a místy i věcné nedostatky dokumentu kritizuje oprávněně, oprávněně z hlediska člověka, který se cítí být napaden. Jen tímto pocitem křivdy si vysvětlíme způsob Mezníkovy polemiky. Mezník například autorům dokumentu vytyká neúplnost výčtu edic, které u nás vycházejí. Jenže autory dokumentu ani nenapadlo - a proč taky - suplovat dokumentem nějaký bibliografický soupis. Dokument konstatuje, že ediční činnost je u nás nedostatečná a má pravdu. "Bibliografická" argumentace se u Mezníka objevuje často. Dokument tvrdí, že náboženské nebo národnostní problematice se u nás věnuje málo pozornosti. To je holý fakt. Jenže dr. Mezník ví, že prof. Kadlec vydal dva svazky skript pro bohosloveckou fakultu, ví, že Alois Míka vydal "v polovině 70 let jednu nebo dvě studie". A tím je s tvrzením dokumentu hotov. Mezníkovy námitky dokument prostě bagatelizuje, a to nikoliv bez významu. Všimněme si například výtky, že dokument mluví o "Historickém ústavu" a nikoliv o Ústavu československých a světových dějin ČSAV. Zajisté, dokument mohl a měl být i v takovýchto věcech přesný, jenže to nikterak nevysvětluje, proč právě kolem takovéto podružnosti ustavičně krouží dr. Mezník. Mýlí se totiž notně, pokud se domnívá, že taková instituce u nás neexistuje. Změna názvu neznamenal žádnou změnu strukturální, Historický ústav existuje dál a bude existovat, i kdyby se od zítřka jmenoval Ústav Jurije Křížka, Ústav Luboše Nového nebo Ústav akademika Purše, abychom nevynechali žádného z koryfejí této instituce. Proč se tedy Mezník k názvu ústavu několikrát vrací? Proč se on, historik z tohoto ústavu "vyhozený" /jak sám píše/, rozhodl po přečtení dokumentu Charty dělat tomuto ústavu advokáta? Odpověď na tuto otázku je klíčem k pochopení motivů Mezníkovy polemiky. Ústav dnes není tím, čím by být měl, to Mezník zajisté dobře ví. Jenže v době, kdy Mezník v ústavu pracoval, byl ústav mnohem lepší. Jmenoval se Historický ústav a naše historiografie pod jeho vedením kráčela směle vpřed. Takový Praantišek

Graus například ohromoval obrozující se marxistické uši lehce kacířskými, skvělými výroky o historiografii, takovými výroky, za které by byl před několika lety leckoho tvrdě pronásledoval. Když pak sovětské tanky přerušily idylu obrozených marxistů a oni opustili ústav, došlo i ke změně názvu. Kdyby ovšem ke změně názvu došlo ještě v době, kdy tam pracoval dr. Mezník, jaký by pak jeho výtky měly smysl? A ostatně, jaký smysl mají i tak?

Jestliže jsme museli přiznat, že dokument ve svém polemic-kém zápalu několikrát "uklouzl", budiž spravedlivě řečeno, že se podobným pokleskům nevyhnul ani dr. Mezník. Přitom se nám zdá, že když dva dělají totéž, není to totéž. Nemůžeme se totiž zbavit dojmu, že Mezník často záměrně překrucuje až k absurd-nosti. Co si vůbec lze myslet o zasvěceném člověku, a tím dr. Mezník jest, který konstatování dokumentu o naprosto nenormál-ních vztazích čs. historiografie s historiografií západní, ale nakonec vůbec zahraniční, označí za nepravdivé! To říká člo-věk, který musí vědět, že se český historik nedostane pracovně ani do vídeňského archívu, který má takřikajíc u nosu a v něm spousty tak potřebného materiálu. Nelze pochybovat, že Mezník jako mediavelista dobře ví o nesnázích, které musí překonávat editoři, pokud by chtěli pracovat v archívech Vatikánu. Ostat-ně problémem bývá i cesta do saského archívu v Drážďanech! A to mluvíme jen o heuristické práci v archívech. Což teprve studijní pobyty v zahraničních knihovnách nebo institucích. Proč to vůbec opakovat, vždyť dr. Mezník ví své a tak, jak vtipně píše, "čs. historikové /oficiální/ byli na všech svě-tových kongresech".

Stejně, čili naprosto nenormální je i situace v publiko-vání překladů zahraničních historických prací. Zájemci o his-torii u nás mohou jen s hlubokými povzdechy počítat třeba pol-ské překlady západních autorů. Kolik jen jich uvádí např. Karol Grünberg ve své knize o vzniku SS /viz s. 21 českého vydání/. Mezník je husitolog a mohl by tedy vysvětlit, proč u nás nevyjdou velmi cenná ^z zahraniční husitika, třeba Heymann, Kaminsky, Seibt, de Vooght, práce, které by v žádném případě

nedublovaly domácí produkci. Jinou věcí jsou možnosti publikovat české práce v zahraničí. Mezník oprávněně zdůrazňuje četné překážky, ale nečekme už, že jsou dány v podstatě právě nenormálními vztahy naší kultury ke kultuře západní. A všimněme si, jaká jména Mezník v této souvislosti uvádí, čili jména těch, kteří na západ pronikli: Kalivoda, Graus, právě vědci, kteří dělali v padesátých letech kariéru na úkor jiných, zatímco jejich nežádoucí kolegové byli násilně umlčeni - např. Kalista, Slavík atd. atd., kolik jmen už ani neznáme a což teprve mladá generace, ačkoliv i tato jména patří do naší historiografie a jsou součástí její tradice. Věc je bohužel zcela jasná: jako Mezníkovy skryté reminiscence na dobré poměry, tak např. i celý kritický příspěvek dr. Kohouta ukazují celistvost, sepjatost celého pounorového vývoje až po dnešek.

Formulaci dokumentu o "ohromující neplodnosti této instituce", tj. Ústavu čs. a svět. dějin, odmítl Mezník rovněž jakožto nepravdivou. Takže vyhozený dr. Mezník už zapomněl, kolik práce může schopný člověk udělat, je-li státem placen za celodenní práci v oboru historie. K tomu ovšem musí být člověk schopný a je-li schopný, i pak pracovat a nepolitikařit, a jestliže pracovat, pracovat se zaujetím. Pokládáme za zbytečné tvrdit Mezníkovi něco, co ví stejně dobře jako my. Povšimněme si jen oficiálního časopisu československé historiografie, totiž Československého časopisu historického. Vydává jej Ústav a beze zbytku tu platí, jaký ústav, takový časopis. Dokument má svatou pravdu, označuje-li časopis jako bezcenný, a má také svatou trpělivost, když toto pravidelné mrhání papírem označuje slovy mírnými. A jestliže dr. Mezník patří k těm, kdo mají opravdový zájem o svůj obor, pak nechť si vedle sebe postaví starý ČČH Pekařův a vedle něho ČS.ČH, ať už za vedení kohokoliv a jistě uvidí, pokud pro slzy bude vidět, šílený negativ marxistické historiografie. Nelze uvěřit, že dr. Mezník beze svoje slova o produktivitě ústavu vážně.

A ještě jednou a naposled k Ústavu čs. a svět. dějin ČSAV. Dr. Mezník neví a nechápe, proč by do tohoto ústavu nemělo patřit oddělení dějin přírodních věd. Dokument snad měl být v tomto bodě polopatičtější, nicméně Mezník v ústavu pra-

coval a určitě ví, co měl dokument na mysli. Není zapotřebí se přit, zda takové oddělení v ideální podobě do ústavu patří či nic, protože funkce a existence tohoto oddělení v ústavu je případem sui generis. Soudnému čtenáři čísla uvedená v dokumentu jistě stačila: 14 pracovníků v oddělení dějin přírodních věd /jejich plodnost je vskutku udivující/ a 9 vědců v oddělení českých dějin od počátku až do r. 1848! Škoda, že dr. Mezník tento prazvláštní početní poměr nevysvětluje a škoda že neztratil slovo o plodnosti tohoto oddělení, které do ústavu podle jeho mínění v této podobě patří.

Je sympatické, že dr. Mezník bere před dokumentem v ochranu nejširší obec historiků. Obáváme se však, že jim slibuje víc, než je možné. Tvrdí totiž, že většina z nich může normálně publikovat. Pokud totiž v tomto státě může někdo vůbec normálně publikovat /a velmi o tom pochybujeme/, rozhodně to neplatí o široké obci historiků. Mezníkova věta je čirý nesmysl i kdybychom odhlédli od všech ideologických determinant. Publikčních možností v ČSSR je totiž pomálu a tento katastrofální nedostatek by bylo třeba analyzovat podrobněji. Mnohé časopisy byly zrušeny, mnohé skomírají. Nemá smysl je vyjmenovávat, dr. Mezník stejně namítne, že ten a ten existuje /bohužel ani v tomto případě se vyjmenovávání nedoporučuje/ a bude s celou věcí hotov. Uvedl v těchto souvislostech dokonce i Folia historica Bohemica. Je vskutku dojemné, jak se v nouzi dovolává ústavu. Neuvedl ovšem nezasvěcenému čtenáři, že jde o interní tisk o nákladu cca 500 kusů a předstírá /nebo skutečně nevidí/, že ohledně Folií ústavu nevidí do karet. A už vůbec si neláme hlavu s důsledností svých názorů. Přiznává, že v současné době u nás nejsou možné diskuse mezi zastánci různých pojetí dějin a přiznává zároveň, že tyto diskuse jsou nezbytnou součástí kulturního života kterékoliv společnosti. /Připomeňme jen, že takové diskuse neprobíhají ani na fóru neoficiálním/. Mezník tedy klidně přizná, že nezbytné chybí, ale přitom situaci nepovažuje za tak katastrofální. My naopak si myslíme, že jestliže chybí nezbytné, pak je katastrofa dovršena! Jak v takovém případě charakterizovat situaci jinak, než jak učinil dokument a ať už se Historický ústav jmenuje jakkoliv! Co pak lze namítat proti základní myšlence "práva

na dějiny"?

Dokument uvádí, že se naše historiografie "dostala do slepé uličky svým vnitřním rozpadem a nemá dnes žádnou jednotnou koncepci". Mezník tvrdí, že není žádoucí, aby nějaká historiografie měla jednotnou koncepci. Ale jeho námitce lze stěží rozumět. Současná oficiální historiografie je marxistická, měla by tedy koncepci mít. Je-li vskutku marxistická, lze alespoň jednotnou koncepci předpokládat. Dokument ale naznačil, že vzdor všem proklamacím žádnou koncepci nemá a ulpívá jen na prázdných frázích, že se vyznačuje zcela zřejmou koncepční sterilitou. Historiografie v celku, to ano, k tomu by se Mezníkova námitka hodila, ta jednotnou koncepci přirozeně nemá a nevyžaduje ji, pokud pod jednotnou koncepcí nerozumíme obecně humanistické náhledy. Ani v tomto případě se nemůžeme ubránit dojmu, že dr. Mezník se vůbec nesnaží dokumentu porozumět a úmyslně mu podkládá jiný smysl i tam, kde je věc zcela jasná. Týká se to řady dalších Mezníkových výtek. Dokument tvrdí, že dnes žádná instituce není schopna podat syntézu. Má nepochybnou pravdu a Mezník, který uvádí Janáčkovu syntetické zpracování dějinného úseku o délce 21 let jako protiargument, patrně žertuje. Jinak by byl upozornil na to, že dvě Janáčkovy knihy o předbělohorských dějinách měly být začátkem velkorysého plánu, jakéhosi pokračování Laichtrových Českých dějin, projektu schváleného někdy v šedesátých letech a z něhož dnes, r.1985 máme právě jen ty dvě Janáčkovy knihy, zahrnující období 21 let. Mezník uvádí také Přehled, dílo zdaleka nedokončené, ačkoliv na něm pracuje Ústav čs. a svět. dějin už od r. 1973, tedy více než 10 let a to ještě za pomoci externích spolupracovníků. Více než 10 let práce oné instituce, za jejíž plodnost Mezník tolik bojuje, a dílo není ještě ani v polovině. A to na každého osm hodin denně pracujícího vědce nepřipadá ani sto stránek. Ostatně je štěstí, že instituce nejsou schopny podat syntézu, protože například představa, že Ústav pro českou a světovou literaturu ČSAV by podal syntézu dějin třeba české literatury, není zrovna vábivá.

Dalším zajímavým místem vzbuzujícím otázku, do jaké míry chtěl dr. Mezník dokumentu porozumět, je jeho reakce na větu dokumentu, že dějiny bez člověka a bez Boha nemohou mít přirozeně žádný smysl. Mezník uvádí, že věta vzbudila velký

rozruch, označuje ji za jednostrannou a poznamenává, že v dokumentu Charty se neměla objevit. Nuže, není snadné pochopit, co je na uvedené větě jednostranného. Dějiny bez člověka a bez Boha /pokud si ho dr. Mezník nepředstavuje jako vousatého pána/ smysl mít nemohou, s tím se nedá nic dělat a jeví se nám to jako axióm. Pokud dr. Mezník ví o nějakém smyslu dějin bez Boha, litujeme opravdu, že s tím dělá tolik tajností a nenapíše rovnou, co a jak. Nějak to bude souviset s jeho názorem, že taková věta se v dokumentu objevit neměla, přičemž ho a ni nenapadne říci, proč. Snad je až příliš obtížen tíhou znalosti smyslu dějin bez člověka a bez mravního zákona. Mezník se místo vysvětlení rozčiluje nad větou dokumentu, že dnešní historikové v Akademii vůbec nevědí, že by se na nějaký smysl dějin měli ptát. Je to škoda, protože dr. Mezník se, jak tvrdí, rozčilovat nechce a snaží se rozčilení unikat uváděním fakt o tom, jak mnoho pozornosti u nás marxistická historiografie věnuje dějinám mentality a myšlení. Snad se ho vůbec nedotkl upřímný údiv naší historické obce nad knihou Gurevičovou, ono nadšené a podezíravé překvapení, co je také historiografieí. A možná dr. Mezník opravdu neví, že ona plodná instituce, čili Ústav čs. a svět. dějin odmítl onoho sirotka a Popelku, totiž Gurevičovu knihu o kategoriích středověké kultury recenzovat ve svém časopise, ústředním časopise naší historiografie, v Československém časopise historickém. Nechceme se rovněž rozčilovat a tak jen okrajovou poznámku. To, co dr. Mezník uvedl proti větě dokumentu o Habsburcích jako dynastii českých králů, to je trapností, která slovy čtyř historiků a kritiků dokumentu, svědčí "o necitlivosti a neznalosti elementárních dějinných skutečností". Nicméně nehodláme kvůli nějakému lapsu pohodlně smést se stolu vážné problémy a otázky.

Podle Mezníka je nepravdivé také tvrzení dokumentu, že dějiny jsou u nás redukovány na základní fakta z politických dějin a na vývoj ekonomiky. Bohužel, formulace dokumentu má do přesnosti opravdu v tomto případě dost daleko, ale přesto je zřejmé, na co poukazuje. Pohled oficiální historiografie na historii je hodně jednostranný a důkazem je i Mezníkem chválený Přehled. Kultura přijde vždycky zkrátka a je v historických

pracích podávána hodně diletantsky. Je možné doložit to na jedné práci za druhou, Otto Urban se ve své jinak porozu-
hodné práci kultuře raději vhnul úplně. Zajisté, existují i
výjimky, třeba Macurova kniha Znamení zrodu. Opravdu pěkná
výjimka a v tak malém nákladu, že je správné pokládat ji za
nesehnatelnou bibliofilii. Mezníkovy snaživé poukazy na to,
že u nás například vycházejí středověcí kronikáři, jen doka-
zují, že dr. Mezník nechce dápat, co měli autoři dokumentu na
mysli. Ostatně podle našeho názoru, marxistická historiografie
a v tomto případě až na nečetné případy česká historiografie
vůbec s pochopením nejrůznějších kulturních fenomenů v dějin-
ném vývoji měla problémy vždy. Dnes je situace právě v tomto
ohledu nejsvízelnější. Naše materialistická doba, nesoucí
znaky kulturního úpadku, a také vyloženě ateistický a morál-
kou pohrdající režim vyvíjí na vědomí našeho dějepisceví
mocný vliv. Marxisticky pojaté pojmy jako lid, třída, ideologie,
boj, rozvoj atd., se staly nereflektovanou součástí historic-
kého slovníku a zcela konkrétně zabraňují většině historiků
pochopit například všechny dimenze náboženského myšlení. Třeba
už proto, že se toto myšlení nikdy nestalo ideologií vládnoucí
třídy v marxistickém významu.

Z toho všeho vyplývá jeden neradostný fakt. Zdá se nám
totiž, že my všichni kulturně značně selháváme. Místo abychom
stále hlouběji chápali, že ve světě lidí je všechno kulturou
a dějinami, stále snadněji kapitulujeme před vyzývavou ahisto-
ričností, drzou amoralitou a materialitou. Tím vůbec nechceme
říci, že by kultura a morálka měly v dějinách vždy převahu, ba
jsme v této otázce spíše pesimisté. Nicméně jiné cesty vlast-
ně nemáme. Abychom se vrátili zpět k naší historiografii -,
domníváme se, že se ještě neprosadil názor, že kulturní feno-
mény vyšší komplexity nejsou v žádném případě redukovatelné
na nějaké marxistické "konečné instance" či poslední příčiny,
ať již politického, nebo ekonomického charakteru.

Měli bychom více usilovat o to, prolomit sevření, v ja-
kém nás drží mnohé marxistické kategorie nebo dokonce celý
marxistický způsob uvažování o dějinách. Vždyť všechny kate-
gorie, od těch nejzákladnějších, jako je prostor a čas, jsou
kulturními formami, jež podléhají řeči a jsou utvářeny dějina-
mi. Historik, který se zabývá lidskou společností a přemýšlí

také o slovech, znacích a symbolech, obsažených v diskurzech různých dob a epoch, musí sledovat, pokud možno přesně, jejich sémantické proměny v souvislosti s vývojem na ostatních rovinách společenského života. Jen tak se vyhne nepochopení skutečnosti, že jedna a táž mentálně-verbální forma bývá často použita k označení podstatně různých konkrétních realit. Mohl by husitolog dr. Mezník uvést, ve kterých českých pracích o husitství vyjma studie F. Šmahela o ideji národa v husitských Čechách, se podobné metodické přístupy uplatnily?

Dr. Mezník také tvrdí, že vztah naší historiografie k úloze církve v českých zemích není "přesně" takový, jak uvádí dokument. Rádi bychom konstatovali, že nám postačuje rámcová charakteristika, je v jádru takový. A rádi bychom doplnili: jiný ani být nemůže, pokud tato historiografie zůstává marxistickou, tj. pokud myslí v kategoriích konečných politických či ekonomických determinací. Církev vždy byla a je složitým kulturním jevem: z jedné strany institucí, organizací, tělem, podléhajícím nejněžším společenským vlivům, ze strany druhé autonomním duchovním útvarům, jehož vývoj nelze pochopit v kategoriích ideologie versus ekonomie. Na celé dějiny církve je nutno pohlížet z tohoto zorného úhlu, z hlediska tohoto sporu, zápasu, v němž období rovnováhy nebyla častá. V oblasti kultury je vůbec všechno vztahem, korelací, vzájemným ovlivňováním.

Tolik tedy ke kritice dr. Mezníka. Nechť čtenář promine několik "tvrďých" charakteristik, které nejsou namířeny jen na dr. Mezníka, nýbrž stejně tak na nás, na všechny, kteří se zabývají dějinami v podmínkách současné společnosti. Dr. Mezník vytkl dokumentu, že neoprávněně vytýká naší historiografii nedostatek zájmu o kulturní dějiny. Považujeme takový postoj nejen za zarážející, nýbrž i symptomatický, protože svědčí o nedostatku kulturní aktivity v našem státě, aktivity a odpovědnosti. Osud kultury v tomto režimu určují nejrůznější, značně široké vazby. Samotný marxismus byl s "kulturou" vždy jaksi na štíru a autonomní kulturní aktivity vždy pojímal jako něco takřka nepřírozeného. Nemá divu, že dnes je u nás sotva tušení, na jaké úrovni je pojem kultury a kultura sama uvažována v kulturně vyspělých zemích. Aníž bychom se chtěli kohokoliv dotknout, práce naší historiografie často vypadají

tak, jako by jejich autoři o těchto věcech mnoho nevěděli. To by ještě samo o sobě nebylo tak zlé. Ale myšlenková úroveň je v nejvlastnějším smyslu i úrovní mravní, a tu už neběží o záležitosti třeba metodologické, nýbrž o otázky odpovědnosti a závaznosti. Není to samozřejmě, jak již jsme uvedli, zdaleka vina historiků samotných. Ono je pěkné mluvit o myšlenkové úrovni, ale ta se i při nejlepší vůli v tomto režimu těžko získává. A ještě pěkněji se hovoří o úrovni mravní, ale ta se v tomto režimu zase obtížně udržuje. To všechno přece vyžaduje celospolečenské zázemí a duchovní tradici, jenže obojího se u nás v poslední době zoufale nedostává. To jsou sice omluvy, avšak ani ty nic nemění na skutečnosti, že nezájem a ne-starost o kulturní tradici se v dějinách vždy tvrdě vymstí. Dr. Mezník je husitolog, a tak to jistě dobře ví.

Zdá se nám proto při vědomí všech výše zmíněných souvislostí, že na dějiny bychom měli všichni pohlížet z aspektu dějin kulturních, z aspektu axiologického a zároveň po vertikální časové ose, totiž s ustavičným zřetelem k potřebám dneška. A právě tento pohled v sobě přináší silný apel morální. Každá vpravdě historická otázka musí být současně otázkou naší budoucnosti, jinak vlastně nemá smysl. A proto stav současné československé historiografie odráží míru odpovědnosti našich historiků za kulturu této země.